
Door diversiteit in geloofsovertuigingen van bevolkingsgroepen Verschillen in integratie van Turken in Nederland

HÜSEYİN KAYA

Meestal wordt de Turkse bevolking in Nederland als één groep gezien maar er zijn onderling grote verschillen in bijvoorbeeld religie en culturele achtergrond. Turken kunnen moslim zijn of niet, en er is een enorme variatie in culturele patronen afhankelijk van de regio in Turkije waar de migranten oorspronkelijk vandaan komen. Oog voor onder meer verschil in religie en gebied van herkomst kan mogelijk antwoord geven op de vraag waarom Turkse migranten meer of minder gemakkelijk integreren in de Nederlandse samenleving. Hier worden twee groepen uit Turkije in Nederland vergeleken: de alevieten en de soennieten.

Na de val van het machtige Ottomaanse Rijk (1300-1923), na de Eerste Wereldoorlog, werd het gebied bezet door Engelsen, Fransen, Italianen en Grieken. Met het vredesverdrag van Lausanne (1923) werd de Turkse staat opgericht. Er werd naar gestreefd om de multiculturele en multireligieuze samenleving die zo kenmerkend was voor het Ottomaanse Rijk om te smeden tot één homogene Turkse natie. Iedereen werd tot Turk verklaard en Turkije werd een exclusief moslimland met niet-moslimse en moslimse minderheden. Tot de dag van vandaag levert dat spanningen op, vooral bij de Koerden en de alevieten (zie kader pag. 47).

Van de bevolking in Turkije is 70 procent soenniet (zie kader pag. 48) en naar schatting tussen de 20 tot 30 procent aleviet. Er zijn weinig sjiïeten. Daarnaast wonen er andere gelovigen, onder andere christenen en joden en ook niet-gelovigen. Omdat veel alevieten op zoek zijn naar hun eigen identiteit, vooral onder jongere hoger opgeleiden, lopen schattingen van hun aantal uiteen.

Gastarbeid, gezinshereniging, gezinsvorming en asiel

Turkije heeft ruim 70 miljoen inwoners. Tweederde van hen woont in de stad. In Nederland verblijvende bevolkingsgroepen uit Turkije

Foto: Wim de Jonge

kwamen/komen meestal van het platteland, vooral de eerste generaties gastarbeiders en later hun familieleden en de partners van hun kinderen. Zij kwamen vanaf medio jaren zestig naar Nederland om klassieke redenen (aanvankelijk gastarbeiders, daarna gezinsherenigers, toen gezinsvormers en ten slotte asielzoekers). Vanaf de jaren zeventig meldden zich in Nederland de eerste vluchtelingen uit Turkije: ortho-

Foto: Wim de Jonge

ONDERZOEK

In dit artikel worden aan de hand van SPVA-data (Onderzoek naar de Sociale Positie en Voorzieningsgebruik van Allochtonen, uitgevoerd in opdracht van het Instituut voor Sociologisch-Economisch Onderzoek en het Sociaal en Cultureel Planbureau) verschillen tussen soennieten en alevieten in Nederland in beeld gebracht. Voor de steekproef zijn eerst 13 gemeenten geselecteerd, vervolgens werden de adressen van de respondenten geselecteerd. De respondenten waren hoofden van huishoudens. Dit verklaart wellicht waarom er meer mannelijke respondenten zijn. Er zijn in totaal 1.168 Turkse en Koerdische personen ondervraagd; onder hen bevonden zich 676 soennieten en 83 alevieten. Er waren ook Turken met een andere islamitische geloofsovertuiging. Het is niet helemaal duidelijk waarom: mogelijk was de vraagstelling niet voor iedereen helder geformuleerd.

De alevieten blijken gemiddeld 21 jaar in Nederland te wonen, de soennieten 20 jaar. De soennieten kwamen iets vaker vanwege werk, studie of gewoon mee met het gezin, de alevieten scoren wat hoger op de politieke situatie (waarschijnlijk veel meer vluchtelingen).

De respondenten zijn vooral 35-44 jaar oud; negen op de tien behoren tot de eerste generatie. Opvallend is dat onder alevieten echtscheiding relatief vaak voorkomt, onder soennieten nauwelijks. Het kindertal ontloopt elkaar niet veel: soennieten hebben gemiddeld 2,7 en alevieten 2,6 kinderen, maar alevieten hebben minder vaak veel kinderen.

dox-christelijke Assyrische vluchtelingen. Vanaf de jaren tachtig volgden ook linkse vluchtelingen (van Turkse en Koerdische of een andere etniciteit) uit Turkije. Om na te kunnen gaan hoe en waarom de verschillen in integratie tussen de diverse Turkse groeperingen in Nederland zijn ontstaan is onderzoek gedaan onder de hier wonende soennieten en alevieten.

Integratiebeleid in Nederland

Vaak wordt beweerd dat de integratie van migranten in Nederland faalt en dat dit is te wijten aan het integratiebeleid. Het Nederlandse overheidsbeleid ten aanzien van de integratie van minderheden was in de afgelopen decennia nogal divers:

1. *vermijding* (1950-1960), gericht op assimilatie en segregatie;
2. *ambivalentie* (1961-1980), gericht op terugkeer naar het land van herkomst en op het behoud van de eigen identiteit;
3. *etnische minderheden beleid* (1980-1994), gericht op participatie in de samenleving met behoud van eigen culturele identiteit;
4. de periode van het huidige *integratiebeleid* (1994-) dat is gericht op gelijke rechten en kansen en emancipatie in een multiculturele samenleving.

Koopmans stelt in een artikel van Demant in 2005 in *'Migrantenstudies'* dat in Nederland allochtonen op het gebied van werk, onderwijs en woonsituatie een grotere achterstand hebben dan in Duitsland. Het falende integratiebeleid van Nederland zou zijn te verklaren vanuit beleid dat altijd was gericht op speciale voorzieningen en instituties voor migranten plus de eigen taal. Hun cultuur en eigen identiteit werd gestimuleerd en ze werden politiek ondergebracht in organisaties van etnische elites en in spraak- en overlegorganen langs etnische scheidingen. Zo werd de nadruk gelegd op verschillen en kregen allochtonen geen aansluiting bij de Nederlandse samenleving.

Volgens de analyse van Koopmans leidt het ontbreken van een gedeelde taal en cultuur tot segregatie. Hierdoor bestaan er weinig sociale netwerken tussen allochtonen en autochtonen.

Dit leidt tot een maatschappelijke achterstand van allochtonen. Deze analyse heeft twee implicaties: 1) sociaal-economische integratie vloeit voort uit culturele integratie, 2) beleid heeft grote invloed op de culturele integratie van migranten. Demant komt in hetzelfde artikel tot een andere conclusie: het is niet het integratiebeleid dat invloed heeft op de integratie van allochtonen, maar de verschillen in culturele integratie zijn te verklaren uit een goede of minder goede aansluiting op de waarden van de autochtone bevolking. In Duitsland sluiten deze waarden goed aan. Bij culturele aanpassing moeten in Nederland grotere afstanden tussen migranten en autochtonen worden overbrugd dan in Duitsland.

In het jaarrapport *Integratie 2005* van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het Ministerie van Justitie en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) wordt de integratie van minderheden in Nederland gemeten aan de hand van een aantal indicatoren van *structurele* aard (onderwijs-, arbeidsmarkt- en inkomenpositie) en van *sociaal-culturele* aard (identificatie met de eigen groep of met Nederlanders, contact tussen autochtonen en allochtonen, culturele oriëntaties (moderne opvattingen) en religie).

Structurele integratie

Taal

De belangrijkste indicator bij structurele integratie is de beheersing van de Nederlandse taal. Allochtonen die de Nederlandse taal goed beheersen hebben meestal een hoger inkomen en een hogere beroepsstatus dan migranten die dit niet doen. Om de structurele integratie onder soennieten en alevieten te kunnen meten is daarom allereerst nagegaan hoe het onder deze Turkse groeperingen is gesteld met de Nederlandse taal. Van de soennieten heeft 34 procent altijd of vaak problemen met de Nederlandse taal tijdens het voeren van een gesprek, van de alevieten is dat 23 procent. Dat verschil hangt waarschijnlijk samen met het feit dat Nederlanders bij alevieten meer dan bij soennieten thuis de voertaal is: ruim een kwart van de alevieten en één op de vijf soennieten spreekt vaak of altijd Nederlands met de eigen kinderen, één op de zes alevieten en één op de drie soennieten doet dat nooit. Ook in het contact met de partner gebruiken de alevieten veel vaker het Nederlands.

Opleiding

Een tweede indicator is het onderwijsniveau. Niet-westerse allochtonen (en onder hen Turken) zijn gemiddeld lager opgeleid dan autochtonen. Dit geldt vooral voor vrouwelijke immigranten van de eerste generatie. Het gemiddelde opleidingsniveau van de niet-westerse allochtonen is in de afgelopen 15 jaar gestegen en zij lopen hun achterstand op autochtonen in. Verder zijn er aanwijzingen dat niet-westerse vrouwen een deel van hun achterstand op de mannen goedmaken. Overigens hangen de beheersing van de Nederlandse taal en het onderwijs-

niveau nauw met elkaar samen. Hebben kinderen al bij de start van het basisonderwijs een flinke leerachterstand dan profiteren zij tijdens hun loopbaan minder van het onderwijsaanbod. De taalachterstand waarmee leerlingen het basisonderwijs verlaten, speelt vervolgens een belemmerende rol in de verdere schoolcarrière.

In Nederland komen de meeste Turkse immigranten van het platteland of uit minder goed ontwikkelde gebieden, zoals Midden- en Oost-Turkije. Deze streken hebben weinig mogelijkheden voor goed onderwijs, zodat mag worden verwacht dat de eerste generatie een laag opleidingsniveau zal hebben. Verder kunnen traditionele religieuze waarden van invloed zijn op onderwijs aan meisjes. Ook kan de motivatie om goed onderwijs te volgen laag zijn indien men bijvoorbeeld werken belangrijker vindt.

Het opleidingsniveau is lager naarmate de mensen ouder zijn (zie de figuur). Oudere soennieten en alevieten hebben redelijk overeenkomstige opleidingsniveaus. De alevieten van 25-44 jaar zijn in het algemeen hoger opgeleid dan de soennieten van die leeftijd. Het percentage hoogopgeleiden (hbo/universitair) is onder alevieten negen tegen zes onder soennieten.

Naar geslacht zijn er enkele opvallende verschillen. Mannen zijn veel beter opgeleid dan vrouwen, en alevitische mannen beter dan soennitische mannen. Bij vrouwen is dat verschil veel minder, hoewel nog steeds in het voordeel van alevitische vrouwen.

Arbeidsmarkt

Een derde belangrijke indicator is de arbeidsmarkt. De ongunstige conjuncturele omstandigheden in Nederland hebben geleid tot een forse stijging van de werkloosheid onder allochtonen en het werkloosheidscijfer was al hoog. Dit heeft mede geleid tot een stijging van de armoede onder allochtonen. Vooral bij de jeugd is de werkloosheid zorgwekkend hoog en vluchtelingen hebben de grootste moeite om in deze tijd vaste grond onder de voeten te krijgen.

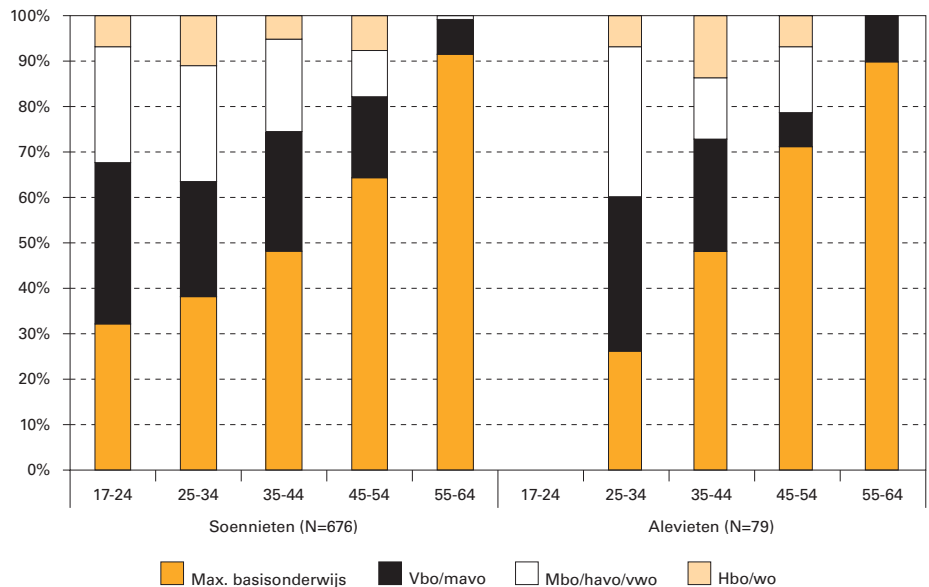
Omdat de arbeidsmarktparticipatie sterk samenhangt met het onderwijsniveau mag men verwachten dat het lage opleidingsniveau van mensen afkomstig van het platteland zal doorwerken in hun arbeidsparticipatie. Omdat de meeste mensen van het platteland komen is er waarschijnlijk weinig verschil tussen de twee groepen. Van de alevitische mannen participeert 63 procent op de arbeidsmarkt, van de soennieten is dat 59 procent, bij vrouwen is er geen verschil (32 procent). Van de alevitische mannen is drie procent werkloos, van de soennitische mannen 12 procent.

Sociaal-culturele integratie

De *sociaal-culturele* indicatoren zeggen iets over de integratie in de Nederlandse samenleving: de identificatie met de eigen groep of met Nederlanders, contact tussen autochtonen en allochtonen, culturele oriëntaties (moderne opvattingen) en religie.

Omdat het alevitisme zo sterk van de soennitische islam afwijkt, is te verwachten dat alevieten modernere opvattingen hebben dan soennieten, bijvoorbeeld als het gaat over de rollen

Het opleidingsniveau van niet-schoolgaande soennieten en alevieten, naar leeftijd (in procenten)

van mannen en vrouwen. Het is echter de vraag of dat ook betekent dat de integratie meer geslaagd is en dat migranten gelukkiger zijn als zij meer aansluiten bij de Nederlandse opvattingen. Om dat te onderzoeken werd gekeken naar de opvattingen van alevieten en soennieten over de multi-etnische samenleving en het wonen in Nederland.

In verhouding tot de soennieten identificeren meer alevieten zich met Nederland: zij voelen zich hier kennelijk meer thuis dan wel evenveel lid van de eigen groep als van de Nederlandse samenleving. Dit heeft mogelijk te maken met hun achtergrond: zij zijn vaker als vluchteling naar Nederland gekomen en daardoor misschien iets meer gericht op de Nederlandse samenleving.

Soennieten en alevieten accepteren de keuze van hun kinderen voor Nederlandse vrienden in ongeveer gelijke mate maar verschillen sterk op het punt van de partnerkeuze van hun kinderen: tweederde van de alevieten vindt het (helemaal)

DE ALEVETIEN

Het alevitisme is sterk gebaseerd op een mystieke en humanistische leer. Mens-zijn is de kern van het alevitisme: alle mensen zijn gelijk en de mens moet worden geaccepteerd en gerespecteerd vanwege zijn vrije geloofsbeleving of levenswijze. Bij het alevitisme bepaalt niet god, maar de mens de wetten. Ieder mens is verantwoordelijk voor zichzelf. Ieder mens is totaal vrij om zijn geloofsbeleving te kiezen. Er zijn geen vaste gebeden, verplichtingen of regels. Omdat de mens centraal staat, hebben vrouwen en mannen dezelfde rechten en gelijke kansen in de samenleving. Alevieten zelf zijn het er niet over eens of ze tot de islam behoren of niet – sommigen vinden dat zij bij de islam horen, anderen zien het alevitisme als een cultuur of levensfilosofie. In elk geval verschillen alevieten sterk van soennieten, vooral wat betreft de eisen van de islam. De vijf eisen of zuilen van de islam zijn: 1) geloofsbeleving, 2) gebed (vijf keer per dag), 3) belasting voor armen of geloofsinstituten, 4) vasten (ramadan), 5) bedevaart (naar de stad Mekka). De twee grote stromingen binnen de islam (soennieten en sjiïeten) geloven heilig in de verplichtingen van de islam (hoewel ze wel verschillende interpretaties hebben). Alevieten komen bijna geen enkele verplichting van de islam na: ze bezoeken bijvoorbeeld nooit een moskee, ze doen niet aan de Hadj (bedevaarttocht naar Mekka) en zij vasten niet tijdens de ramadan. Mannen en vrouwen bidden samen thuis of in een gebedshuis (cem evi) onder leiding van een Pir (alevieten hebben geen imam, zoals de soennieten en sjiïeten). Een Pir is een wijs persoon (tegelijk rechter, docent, gids). Alevitische vrouwen dragen geen hoofddoek. Het verschil tussen alevieten en soennieten (en ook sjiïeten) is enorm. Waarom sommige alevieten toch bij de islam willen horen is de vraag. Misschien speelt de invloed van eeuwenlange onderdrukking. Zij waren nimmer vrij en hadden geen gelijke rechten of kansen om hun eigen cultuur of religie te ontwikkelen. Misschien moesten ze hun oude geloof aanpassen aan de islamieten om te overleven.

Foto: Wim de Jonge

niet vervelend als hun kinderen een Nederlandse partner kiezen tegen maar eenderde van de soennieten. Het blijken vooral lager opgeleide trouwe moskeebezoekende mannen te zijn die moeite hebben met Nederlandse partners voor hun kinderen. Hoger opgeleiden hebben er weinig moeite mee wanneer hun kinderen voor een Nederlandse partner kiezen. In het algemeen hebben alevieten meer dan soennieten contact met autochtonen. Ook blijken ze modernere opvattingen te hebben dan soennieten. Zo denken soennieten meer traditioneel over man-vrouw rollen, alevieten veel progressiever.

Opvattingen over de multi-etnische samenleving

Alevieten en soennieten denken verschillend over de multi-etnische samenleving in Nederland. Alevieten vinden meer dan soennieten dat in Nederland teveel allochtonen wonen, dat allochtonen in Nederland niet worden geaccepteerd en dat Nederland gastvrij is. Alevieten vinden het daarentegen veel minder moeilijk om cultuur te behouden en geaccepteerd te worden en zijn minder dan soennieten van mening dat Nederland vijandig staat tegenover buitenlanders. Misschien komt dat doordat alevieten moeite hebben met de discussies in de samenleving (over islam en terrorisme) en vaak met meningen worden geconfronteerd die ze niet delen. Wellicht voelen ze zich vaak in het hokje geplaatst van de stereotype traditionele Turk, terwijl zij qua opvattingen eerder modern te noemen zijn en meer open staan voor de Nederlandse samenleving.

Conclusie en discussie

Er blijken aanzienlijke verschillen tussen alevieten en soennieten: alevieten zijn vaker gescheiden, hebben minder vaak een groot aantal kinderen, spreken vaker de Nederlandse taal met partner en kinderen, zijn moderner als het gaat om opvattingen over de rol van mannen en vrouwen en zijn meer gericht op contacten met autochtonen. De verschillen worden deels verklaard door moskeebezoek, opleidingsniveau en geslacht.

Opmerkelijk is de bevinding dat alevieten zich kennelijk minder geaccepteerd voelen in Nederland, terwijl zij juist meer gericht zijn op de Nederlandse samenleving en hun waarden meer aansluiten bij die van de Nederlandse samenleving. Hoe dit is te verklaren blijft een vraag. Het zou kunnen zijn dat alevieten zich vaak in het hokje geplaatst voelen van de stereotype 'traditionele islamiet of Turk', terwijl zij qua opvattingen eerder modern zijn te noemen en meer openstaan voor de Nederlandse samenleving. Het onderstreept in ieder geval het belang om in onderzoek en beleid rekening te houden met diversiteit naar geloofs-overtuiging en culturele verschillen en de daaraan verwante geschiedenis.

LITERATUUR:

- Dagevos, J., R. Schellingerhout (2003), Sociaal-culturele integratie. Contacten, cultuur en oriëntatie op de eigen groep. In: J. Dagevos, M. Gijsberts, C. van Praag (red.), *Rapportage minderheden 2003*. Den Haag: SCP, pp. 317-362.
- Demant, F. (2005), Meer inpassing dan aanpassing. Over de culturele integratie van migranten in Nederland en Duitsland. *Migrantenstudies*, 21(2), pp. 70-86.
- Entzinger, H. (2001), Towards a model of incorporation: the case of the Netherlands. In: K. Phalet en A. Örkény (red.), *Ethnic minorities and inter-ethnic relations in context. A Dutch-Hungarian comparison*. Aldershot: Ashgate, pp. 321-347.
- Gijsberts, M. (2003), Opleidingsniveau en taalbeheersing. In: J. Dagevos, M. Gijsberts en C. van Praag (red.), *Rapportage minderheden 2003. Onderwijs, arbeid en sociaal-culturele integratie*. Den Haag: SCP, pp. 37-62.
- SCP/WODC/CBS (2005), *Jaarrapport Integratie 2005*. Den Haag: SCP/WODC/CBS.
- Tesser, P.T.M. en J. Iedema (2001), *Rapportage minderheden 2001. Deel 1. Vorderingen op school*. Den Haag: SCP.
- Tillaart, H. van den et al. (2000), *Nieuwe etnische groepen in Nederland*. Nijmegen: Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen.

Drs. H. Kaya, ten tijde van het onderzoek werkzaam op het NIDI

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en beoogt de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken te bevorderen. Inlichtingen over toezending van kopij kunnen worden ingewonnen bij de redactie

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding is toegestaan. Toezending van bewijs-exemplaren wordt op prijs gesteld.

Het NIDI is een instituut van de KNAW dat zich bezighoudt met onderzoek naar ontwikkelingen in de omvang en samenstelling van de bevolking

colofon

Demos	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry Bronsema, eindredacteur drs. Gijs Beets dr. Harry van Dalen dr. Ernst Spaan
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	http://www.nidi.nl/public/demos/
Abonnementen	gratis
Basisontwerp	Harmine Louwé
Druk	Nadorp Druk b.v., Poeldijk

SOENNIETEN

Soennieten zijn moslims die hun regels en geloofsopvattingen terugvoeren op Mohammed. Aangezien vrijwel alle islamitische groeperingen en sekten dit doen, zijn bijna alle moslims strikt genomen soennieten. In het spraakgebruik wordt met de term doorgaans de grote meerderheid van de moslims aangeduid die niet sjiitisch of charidjitisch zijn. Het Arabische *soenna* betekent *gewoonte*, in het bijzonder de normatieve gewoonte van de profeet Mohammed, zich uitend in zijn woorden en handelingen, die als voorbeeld voor de gelovigen gelden en opgetekend zijn in de hadith. (uit: *Winkler Prins Encyclopedie / Encarta / www.nrc.nl*)